

Klamár Sára

MARADÉK(I) KERESZTEK

Egy szerémségi falu szakrális köztéri kisépítményei

A szerémségi Maradékot először 1498-ban említik lakott helyként a krusedoli (Krušedol) kolostor oklevelében. Eleinte tisztán szerbek lakta telep. A magyarok és horvátok csak az 1700-as éveket követően költöztek be.¹ Az eredetileg katolikus magyar lakosság jelentős része az 1890-es évek végén református, kisebb csoportja pedig ókatolikus hitre tért, mivel magyar ajkú katolikus papot hosszas könyörgés után sem kaptak. Természetesen voltak családok, melyek megmaradtak a felekezetről a horvát nyelvű mise mellett.

Maradék esetében egyértelmű, hogy nem egymás mellett élésről kell beszélnünk, hanem együttélésről. Ez nagymértékben köszönhető a lelkésznek, a pópának és a papnak. Olyan felekezeti együttélés alakult ki, amely a hétköznapokra csak részben, bizonyos szegmensekre terjed ki.² A közös istentiszteletekkel tulajdonképpen összefogó erővé tették azt, ami más esetben elválasztja a híveket. A másik elfogadását megkönnyítette, hogy bepillantást nyertek egymás hitébe, felfedezték a hasonlóságokat és a különbözőségeket. Azáltal, hogy eljárnak egymás templomába, elismerik a másik vallás hitelességét. A másik számára szent tehát nekik is az, így a kognitív térszerkezet a lakosok fejében nagyjából meg egyezik Erőszakos térfoglalásról nem beszélhetünk. Egy kicsit minden építmény, szokás és meggyőződés közös.³

Az eliadei tér-inhomogenitás még a vallásos embereknél is alig érzékelhető.⁴ A „szent föld, szent tér” fogalmi szinte csak a templomokhoz és a temetőkhöz kötődnek. Mindazonáltal itt is megmutatkoznak a világ vallási értékelésének igencsak elhalványult szimptomái.⁵ A szembeállítás azonban: szent – profán, elmarad. Másfajta kategorizálással találkozunk: enyém – övé. Ez a besorolás mégis a legtöbb esetben az előbbivel esik egybe.

¹ DAVIDOVIĆ 1988. 178.

² MIRNICS 2004. 323.

³ SZTANKÓ 2003. 275. „A vallás és etnicitás összefonódása révén az etnikai viszonyok a felekezetek közötti kapcsolattartás különféle módjaiban, a különböző felekezetek által kijelölt terek érintkezésében is tükröződnek. A térhasználat szerkezetének összefonódása arra utal, hogy a zárt, tömbszerű elkülönülés helyett a kötetlen térben is a nyitott, összekapcsolódásra irányuló stratégia kerül előtérbe.” A faluban a katolikusok képezik a kivételt, hiszen ők nem köthetők egyetlen etnikumhoz.

⁴ ELLADE 1987. 15.

⁵ ELLADE 1987. 17.

Szobrok, kápolnák nincsenek. A falusiakat meglepte a kérdezősködés, a válaszuk egyszerű volt: „Van a templomba’ szobor, a határba minek?” A lehetőséget, hogy valaha álltak szobrok a határban, csak a lakók már nem emlékeznek rájuk, kizárhatjuk. A ma álló keresztek mindegyikét katolikusok emelték.

Ezeknek a templomokon és a temetőkön kívül levő szakrális emlékeknek a gondozása nem minden esetben megoldott, és megoldatlansága nem is okoz különösebb lelkifurdalást vagy fejtörést. A kisémlékek ma már kevésbé játszanak szerepet a falu vallási, vagy mindennapi életében. Inkább jeleknek tekinthetők, amit az elődök hátrahagytak, és a mai lakosok tiszteletben tartanak. Tájékozódási pontként tartják őket számon.

Az ember a tájat – és nem csak azt – azáltal veszi birtokba, hogy nevet ad neki. A név származhat az adott hely, vagy az ott élők történelméből, így szorosan kötődik az adott közösséghez, úgymond „szakrális térré” válik, mely segít az identitás megőrzésében, a hagyományozásban, az otthonlét érzésének megteremtésében.⁶ Hogy az ember mennyire kötődik saját nemzetéhez, attól is függhet, mennyire kötődik a környezetéhez.⁷ Ez a legtöbb esetben nem függ össze azzal, hogy saját nemzetének államában él-e az egyén. Általában a „J’y suis et j’y reste” – elvét követik,⁸ nem törődve azzal, hogy esetleg más is igényt tart a földre, ahol élnek.

A bekötőútnál állott régi kereszt

Már az idősebb katolikusok közül sem emlékszik mindenki rá, hogy a maradéki bekötőútnál, épp a kereszteződésnél, befelé jövet jobb oldalon (jó három-négy kilométerre a falutól) állt valaha egy kereszt. Azt már végképp nem lehet tudni, mikor emelték, vagy ki és miért. 1962–63-ig volt meg, akkor egy éjjel elvittek. Hogy miért, azt eltérően indokolták a falusiak. Egyesek szerint „a kome-nisták döntötték le”, mások szerint a cigányok vitték el, mert vas korpusza volt. Amire emlékeznek: N. F.: „Hopp, regge’re nincs a körösz...”. Sajnos még csak a helye sem maradt meg, mert fából volt, a földbe leásva, talapzat nélkül, negyven éve. A korpusz rézből, bronzból vagy vasból lehetett. A fát festették és virágozták, amíg el nem tűnt.

Nem sokan emlékeznek, hogy ott valaha feszület állt, mégis mindenki emlegeti: „a’ra a köröszte fele megyünk, vetni”, „oda ki a köröszthön, majd gyün busz”, „nincs is ott köröszte, nem is vót, csak mi ugye így mongyuk”. Az autóbuszok sofőrei már jól tudják, ha Újvidéken egy ember azt mondja felszálláskor: „Do krsta!”⁹, a maradéki bekötőútig akar menni.

⁶ BARNÁ 2000. 694.

⁷ LÁZÁR 1996. 21. A szoros környezet a rokonsági, szomszédsági, ismeretségi hálót jelenti.

⁸ fr. „Itt vagyok és itt meg is maradok!”

⁹ A keresztig!

Állítása idején oltalmazó funkciója lehetett jelentős, mivel faluba vezető egyetlen út országúthoz csatlakozó pontjában állott. Rendelteséről azonban biztosat nem tudhatunk.¹⁰

Az ókatolikus temető keresztje

Befelé haladva egy kis mellékutcán még a katolikus temető előtt egy sehová sem tartozó, tüskés bokrokkal sűrűn benőtt vékonyka sáv jelzi: az egykori ókatolikus temetőbe régóta nem temetnek. Alig kéttucat sír lehet benn, és mindössze hármat tartanak még ma is rendben. Semmiféle kerítés nem védi, de felesleges is lenne, hiszen elég erősek a bokrok, melyek körülfontják. Csak körbejárása lehetséges, bemenni, de még belátni is bajosan lehet. A kereszthez is alig férni, pedig az „erdő” szélén áll.

Műkö kereszt, öntött vas korpusz. Az egyetlen, amelynek magyar dedikációja van a faluban. Már kikezdte a rozsda a korpuszt és a szintén vasból lévő I.N.R.I. táblácskát is. Kerítés nincs, nem is volt körülötte.

Az állítatója, Gulyás János adományozta a kertje végéből ezt a darab földet az egyháznak, hogy ide temetkezhessenek. Valószínűleg abban az időben az ókatolikus hívek vezető személyisége lehetett. Nem tudni, most kinek a tulajdona, vagy egyáltalán van-e gazdája, esetleg az egyház birtokában maradt-e.

AZ ÓKATOLIKUS
BUZDÍTÁSÁRA EMLÉKÜL
EMELTETTE T. E.
GULYÁS JÁNOS
ÉS NEJE VIKTÓRIA ÉS
ÉDES ANYA ROZÁLIA
1938

Nincsen rá adat, hogy azelőtt ki gondozta, virágozta. Nem látni festés nyomait. A falu legszebb, és sajnós a legelhanyagoltabb fészülete. Néhány fénykép készítéséhez is alig sikerült az ágakat széthajtani. Fél métert sem lehet bejutni, a dedikáció elolvasása hatalmas gondot okozott, mivel a kereszt a temető belseje felé néz. (1. kép)

A reformátusok mellett az ókatolikusok miséje folyt még magyarul a faluban, ezért lehetett olyan csábító az áttérés: vallásukat megtartva, nyelvüket visszanyerve járhattak templomba. Amikor a gyülekezet „feloszlott”, ki-ki visszatért a család eredeti vallásához: akik katolikusok voltak, oda, akik reformátusok, a református hívek közé. Sokan exhumáltatták, és saját felekezetük temetőjében helyezték újra nyugalomra felmenőiket. Ma már csak egyetlen asszony jár ki ide, édesapja sírját gondozni. Saját bevallása szerint azért nem vitette át apja földi maradványait a szomszédos katolikus temetőbe a többi rokon mellé, mert hal-

¹⁰ VARGA 1982. 435.

lott róla, hogy akik ezt tették, azokat az elhunytak *álmukban meglátogatták és megfeddték.*

A katolikus temető keresztje

A temetőt erős vakolt téglafal övezi. Nevet nem, csak egy fehér keresztet visel a zöld kapu. Ide egyaránt temettek horvátokat, magyarokat és svábokat. A sírok felirata tehát nagyrészt horvát ugyan,¹¹ de szép számmal látható magyar, elvértve német szövegezésű. A feliratok gyakran helyesírási, stílusbeli hibákat tartalmaznak, főleg a magyar nyelvűek, mivel a kőfaragó egy ingyiai horvát mester, akinek a sokszor magyarul írni-olvasni szintén nem tudó leszármazottak fonetikusán írták le a bevésést kívánt szöveget.

SPOMENIK PODIŽE
CRV. ODBOR 1955 GOD.
ŠOŠTAREC JOSIP, ŽUPNIK
POLIN FRANJO, PREDŠ.
C. TUTORI:
GULYÁS JÁNOS
MIKULINAC ANDRIJA
ZAMJ. TUTORA:
PASKÓ ISTVÁN
BIRINYI FERCSI
SLOBODA ISTVÁN
VARVA JÁNOS
BÁRÓ GYURI
SALAČ ISTVÁN¹²

A keresztet a temetőt kettéosztó szélesebb út végén emelték. Csak az emlékezet őrizte meg az előző, fa keresztet, amely régen itt állt. 1955-ben cserélték ki, nem tudni, a régivel mi történt, valószínűleg eltört. Műkő kereszt, festett gipsz korpusz, melynek keze áldásosztó tartásban, *négy* szöggel feszítették meg.¹³ Töviskoszorúja, kerítése nincsen, nem is volt. Dedikációja horvát. (2. kép)

Ottjártamkor szépen felvirágozták, néhány szál gyertya is égett előtte. Az egyházközség aktív tagjai, többnyire az idősebb asszonyok tartják rendben.

---

¹¹ Sőt, akad ciril betűs is, pedig a horvátok a latin ábc-t használják, csak a szerbekre jellemző a „koc-kabetű”.

¹² Az emlékművet emeltette az egyházi tanács 1955 évben. Šoštarec Josip plebános, Polin Franjo, elnök. Tisztelt képviselők, és helyetteseik.

¹³ Ezt azért lényeges megjegyezni, mert a hagyomány szerint a szögeket cigány kovács készítette, és egyet elemelt közülük, Krisztust tehát három szeggel feszítették meg.

A katolikus templom előtt álló kereszt – Kurek-kereszt

1906-ban Kurek János állíttatta, közvetlenül a katolikus templom elé. Az okát mindenki másban látja. Leszármazottak, akiktől meg lehetne kérdezni, nincsenek, a család kihalt. Egyesek szerint éppen ez lehetett az indíték. Kurekéknak nem volt gyermekük, ezért sokat adakoztak, a keresztet is ezért állíttatták: fogadalomból.

Mások szerint egyszerűen minden templom elé *kell* kereszt, itt nem volt, és mivel a Kurek család vagyonos volt, emeltetett egyet, minden különösebb ok nélkül. A harmadik variáció szerint emlékül hagyták maguk után, mikor a család felköltözött valahová Bácskába. Nem tudni pontosan, mivel eredeti feliratát nem ismerjük, de úgy tűnik, fogadalmi keresztből van szó.¹⁴ Dedikációja horvát.

1906–1985
ŽUPLJANI
MARADIKA¹⁵

1985-ben egy helyi asszony, Tasi Treszka, aki azóta meghalt, nekitámasztotta a létrát, hogy bemeszelve ünnepre, és a kereszt már úgy meggyengült, hogy egyszerűen ledőlt. Műkőből volt pedig. Akkor a pap kiprédikálta a híveknek a templomban, hogy közadakozásból újat állíttanak. Össze is gyűlt a pénz, meg is csináltatták. Beton alapozású, műkő kereszt, festett gipsz korpusszal, négy szeggel megfeszítve. (3. kép)

A templom előtt, a keresztnél való tisztelettel után, Úrnapkor hatalmas körmenet indult. Két hosszú utcát jártak végig a feszülettel, lobogókkal, és a két hordozósoborral: „Jézuskával” és Máriával. Megoszlanak a vélemények, hogy ilyenkor elmentek-e a Kertész utcai Holega-kereszthez, az útvonal sejteti, hogy nem.

Út közben négy helyen álltak meg, négy deszkából, gallyakból és levelekből épített „kis házacskánál”, vagyis tábori oltároknál. Ezek két, két és fél méter szélesek és magasak voltak, úgyhogy a pap be tudott menni a benn levő asztalhoz, melyen szentkép állt. Ott imádkozott, azután továbbindultak. Ilyen ideiglenes kápolnákat a II. világháború óta nem állíttanak. A templomtól az első „házacskáig” az énekeket horvátul énekelték, a következőig magyarul, és így tovább, amíg vissza nem értek a templomhoz. A keresztnél a fehér lobogókat háromszor meghajtották, majd bementek misére.

Mivel a kommunista idők óta körmenet nem jár az utcákon, a templomkertben állíttanak fel oltárokat, szám szerint hármat. Ezeket végigjárják. Mind-egyiken szentelt gyertya, virág és feszület van. Mindnél imádkoznak, majd az udvart megkerülve bemennek a templomba. A kereszt előtt ilyenkor nem állnak meg. E. V.: „Tito idejibe’ a búzaszentelés se a határba’ vót, hanem be’ a templomba”.

¹⁴ VARGA 1982. 435.

¹⁵ Maradéki egyházközség

Ahogy már említettük, az együttélés hozadéka egymás szokásinak, ünnepeinek tisztelete, elfogadása. B. M.: „26 júliusba van Szent Anna, akkó van búcsú. Katolikus búcsú. Mink is ünnepölük. Bemeszelnk mink is. Hát ha a katolikusok ünnepőnek, ünnepölünk mink is: mindenkihez gyűnnek vendégek, megyünk a búcsúba.”

A Kertész utcában álló kereszt – Hologá-kereszt

A kettő közül az egyik magyar utca végében emelték a helyiek által Hologá-keresztnek nevezett feszületet. Meszelt kőkereszt, festett gipsz korpuszal, kovácsoltvas kerítéssel. Hologá Vilma emeltette. Itt is több variáció van az állíttatás okát illetően. Az első szerint, ugyanúgy, mint a katolikus templom előttit, ezt is azért emelték, mert „nagy gazdák” voltak. Minden adatközlő megemlítette, hogy volt kettő, három (kis túlzást éreztem az ötöt illetően) cséplőgépük. A második szerint meghalt a lányuk, és az ő emlékére csináltatták. A dedikáció ezt nem támasztja alá, de nem is cáfolja.

A kérdésre, hogy miért éppen ide állíttatták, mikor az ő házuk az utca másik végén van, többen felelték: „Hát mer’ ez körösztucca!” Valóban, a kereszt a sarkon áll, a két utca kereszteződésénél. Érdekes módon nem az út felé néz, hanem a keresztutcának háttal befelé a Kertész utcába, Hologáék háza felé. A család a második világháború után, „ahogy a többi nímetek e’menekűttek”.

A kereszt dedikációja horvát nyelvű.

BOGU NA SLAVU
NAMA NA SPASTINJE
OBITELS HOLIGA
GOD. 1937.¹⁶

A Hologá-keresztet sokáig Szulomár Ágnes néni meszelte, virágozta, a kerítést is festette, az azon belüli kertecskét gondozta. Gyermeke nem volt, a férje elesett a második világháborúban. Amint kinyílt a petúnia két pirosat és egy fehérret vitt a feszülethez, már senki nem tudta megmondani, miért. Néhány éve meghalt, azóta az utcabeli katolikusok (kevesen vannak, ez zömmel reformátusok lakta utca) gondozzák. Frissen meszelt és festett, tehát valóban figyelnek rá, virág azonban nem volt rajta. (4. kép)

A falu egyetlen keresztje, ahová régen „még a király alatt”, egészen „Tito idejüig” körmenet ment áldozócsütörtökön. Ilyenkor az utcákat a fiatalok el-egyengették, fűzfaágakat szurkáltak le és virágokat szórtak a templomtól a keresztig. A menet élén a feszületet vivő haladt, utána a pap a hívekkal. A keresztnél megálltak, imádkoztak és énekeltek, majd visszafordultak. A hordozósobrokat ilyenkor nem vitték magukkal, azt Úrnappor (egyések szerint ekkor is mentek e kereszthez) emelték a vállukra. A lányok fehérben voltak, a férfiak öltönyben, az asszonyok a menyasszonyi ruhájukat vették fel.

---

¹⁶ Isten dicsőségére, a mi mentségünkre. Hologá család, 1937.

Ami biztos: a glubincaiak, augusztusban, a tekijai búcsúba menet megálltak itt imádkozni és énekelni. Gyalogosan jöttek, reggel öt óra körül érkeztek, harangoztak eléjük. Innen a katolikus templomba vonultak misére, ahol a maradékiak is csatlakoztak hozzájuk, együtt indultak tovább Tekijára. Út közben még Karlócán is bementek a templomba. Ott Miatyánkot imádkoztak és Mária-énekeket énekeltek, majd ismét továbbindultak. Egy fogadott kocsi ment a menet végén lépésben, az élelmet vitte.

Az utcában lakók emlékezete szerint többször is nekihajtottak, minden szándékosság nélkül, autóval, traktorral, mivel épp a kanyarban van. A kerítése azonban mindig megvédte, és a járműben ülőknek sem történt soha bajuk.

A pravoszláv temető keresztje

A szerb temetőben, ahogy a helyiek mondják, egy körülbelül két méter magas fakereszt állott, „ugyanolyan, mint ott a körösztné”. Az elmúlt néhány évben dőlhetett le, mert sokan még szilárdan állították, hogy ott van, de már nem látható a helye sem. Mások abban is kételkednek, hogy egyáltalán volt valaha (ami azért nagyon valószínű). Maga a temető két részre osztható: a ma már használaton kívüli, elgazosodott régre és ahová ma temetnek. A kereszt az előbbi közepén, egy dombon állott.

A szőlőkben állott kereszt – Csepregi szőlejebe' levő körösz

A falutól mintegy öt kilométerre, a szőlők alatt emelték. Már senki sem emlékszik, mikor állították, ki volt az állíttató, és miért. Az 1970-es évek legelején úgy körülnötte a fű, hogy azt csak tűzzel látták jónak kiirtani. A kereszt a tűzben „meg lett sértve”, nemsokára ki is dőlt. Nem állították újra, egy ideig ott hevert, azután eltűnt. Úgy gondolják, valaki elvitte, feltűzelte. Mivel talapzata nem volt, már a helye sincs meg. A kereszt maga fából volt, a korpusz pléhből. Nem festették egyiket sem, nem is virágozták.

* * *

Az olvasó talán nem is gondol rá, de az, hogy ezek a kisémlékek megmaradtak, jelzi a balkáni háború szinte teljes kirekesztését a faluból. K. F.: „Nem volt itt semmi ebbe' a kutya világba', visszafele ez a tíz év, ami volt. Semmi. Senki nem bántott senkit. Az nem szép. Eccé gyüttek valami huligánok. No és azok beittak, rálüttek a templomra. A reformátusokéra. Dehát még szerencsénk volt, nem lüttek le a harangozót. Ingyán, tudod, gránátot dobtak a katolikusba, meg mindent össze-vissza firká'tak. Úgyhogy szerencsénk volt! No és akkó gyüttek a rendőrök, azok e' mentek, és mingyá' megint rendbe' volt minden ezekke' a mieinkke'.” A település lakói a lehető legegyszerűbb módját választották a tiltakozásnak: körülöttük felforgathatták a világot, náluk akkor is minden maradt a régi.

Bibliográfia

BARNA Gábor

- 2000 A világ megszerkesztése. Szimbolikus és valós világok. In.: CSERI Miklós – KÓSA László – T. BERCZKI Ibolya (szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón*. A Magyar Néprajzi Társaság 2000. október 10 – 12. között megrendezett néprajzi vándorgyűlésnek előadásai. Szentendre, 693–710.

DAVIDOVIĆ, Rade

- 1988 *Opština Indija*. Monografije Vojvodanskih opština. Novi Sad.

ELLADE, Mircea

- 1987 *A szent és a profán*. Budapest

LÁZÁR Guy

- 1996 A felnőtt lakosság nemzeti identitása a kisebbségekhez való viszony tükrében. In: *Többség – kisebbség. Tanulmányok a nemzeti tudat témaköréből*. Budapest, 1996, Osiris Kiadó, MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, 9–115.

MIRNICS Károly

- 2004 Asszimilációs szék-mimikrik a vajdasági magyarság életében. In: *Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében*. Budapest, 2004. Gondolat kiadó, MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 308–327.

SZTANKÓ Péter

- 2003 Etnicitás és mentális tér Körösszakálon. *Ethnographia* 114. 3–4., 267–283.

VARGA Zsuzsa

- 1982 Útmenti kereszték címszó In.: *Magyar néprajzi lexikon*. V. kötet. Főszerk.: ORTUTAY Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó, 435–437

Sára Klamár

CRUCIFIXES IN A HUNGARIAN VILLAGE OF SZERÉMSÉG REGION

Maradék is a village of Szerémség with a population of 2000 where there are Hungarians, Serbians and Croats living together. Basically, the village used to have a two-centre structure at the time of its settlement. Serbians settled down on the hill and built a church for themselves, and their cemetery was also nearby. Catholic Hungarians and Croats who moved here later erected their public sacred monuments in the lower parts of the village. The transition is represented by Calvinists, as their denomination is the “youngest” in the village. Their church stands opposite that of the Catholics, but their cemetery lies directly next to the Orthodox cemetery. Today, the old boundaries can be noticed only in the names of streets.

Use of space reflects the way how space structure existing in the minds of the inhabitants is intertwined. While visiting each other’s churches, people accept the authenticity of the other religion. Thus, for most inhabitants of Maradék, the sacred segments of place are identical in spite of the fact that recently, sacred monuments have all been raised by Catholics.

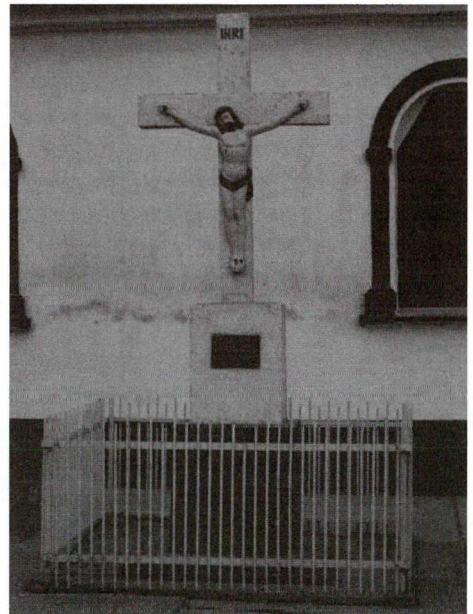

1. kép: Az ókatolikus temető nagykeresztje.

2. kép: A katolikus temető nagykeresztje.

3. kép: A Szent Anna templom előtt álló Kurek-kereszt.

4. kép: A Kertész utcában álló Holega-kereszt